

a

FUNDACJA TAURUS

**TESTAMENT
SZCZEGÓLNY
USTNY**

BIULETYN PRAWNY NR 8
PUNKT NIEODPLATNEJ POMOCY PRAWNEJ
NR 4, 5, 6 I 7 W POZNANIU

Z

Podstawa prawna.

Kodeks cywilny, ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz.380 ze zm.)

Księga Czwarta, Tytuł III, Dział I, Rozdział II, Oddział II, Oddział III.

Art. 952 – 955 k.c.

Art. 956 – 958 k.c..

TESTAMENT SZCZEGÓLNY – USTNY

Testament ustny jest najczęściej występującą w praktyce formą testamentu spośród testamentów szczególnych. Testament tego typu może zostać sporządzony w sytuacjach wskazanych w ustawie. Jeżeli nie zachodzą wskazane w przepisach prawa spadkowego przesłanki do jego ustanowienia to sporządzenie takiego testamentu jest bezskuteczne.

Nadto, sąd każdorazowo wnikliwie bada czy zachowane zostały wymagane ustawą formalne przesłanki ważności testamentu ustnego, a także czy występują okoliczności pozwalające na skorzystanie z tej formy testamentu, gdyż często są podejmowane próby jego fałszowania.

Tylko w przypadku spełnienia warunków określonych w ustawie testament ustny można będzie uznać za ważnie sporządzony. Nasze prawo przewiduje trzy sytuacje warunkujące jego skuteczność:

1. obawa rychłej śmierci spadkodawcy;
2. gdy okoliczności szczególne uniemożliwiają skorzystanie ze zwykłej formy testamentu;
3. gdy okoliczności szczególne utrudniają skorzystanie ze zwykłej formy testamentu;

Trzeba podkreślić, iż wystarczające jest wystąpienie jednej z powyższych okoliczności do uznania, iż doszło do skutecznego sporządzenia testamentu ustnego.

W odniesieniu do pkt. 1 należy stwierdzić, że obawa rychłej śmierci to określenie stwarzające istotne problemy interpretacyjne.

Sąd Najwyższy z uwagą odniósł się do tego problemu, gdyż w wielu orzeczeniach przyjmowano wykluczające się lub przeciwne stanowiska co do kwestii obawy rychłej śmierci. Przyjmowano, że przesłankę obawy rychłej śmierci można uznać za spełnioną wówczas, gdy w stanie zdrowia następuje nagłe pogorszenie lub pojawiające się nowe rokowania wskazujące na nadzwyczajną bliskość czasową śmierć spadkodawcy. Inne orzeczenia zajmowały polemizujące stanowisko uznając, że obawa rychłej śmierci musi być uzasadniona stanem zdrowia spadkodawcy, ocenianym z punktu widzenia wiedzy medycznej. Nie mają natomiast znaczenia przyczyny, które spowodowały powstanie takiej obawy.

Sąd Najwyższy w tezie postanowienia z dnia 25 lipca 2002 r. w sprawie V CK 120/02, pogodził powyższe racje stwierdzając, że przesłanka rychłej śmierci jest spełniona wówczas, gdy w stanie zdrowia osoby cierpiącej na chorobę nieuchronnie prowadzącą do zgonu nastąpi pogorszenie lub pojawią się nowe rokowania wskazujące na nadzwyczajną bliskość czasową śmierci spadkodawcy.

Pamiętać należy, że obawa rychłej śmierci istnieć musi w chwili sporządzania testamentu. Co to znaczy? Otóż nie zachodzi wskazany stan, gdy spadkodawca sporządził testament ustny, oczywiście w obecności świadków, kiedy był zdrowy po czym następnego dnia zginął w wypadku np. samochodowym.

Sam fakt, że śmierć spadkodawcy nastąpiła krótko po sporządzeniu testamentu ustnego, nie jest wystarczający do stwierdzenia jego ważności. Podobne wnioski należy wyciągnąć w przypadku sporządzenia testamentu ustnego przez osobę po osiągnięciu przez nią pewnego wieku. Sam fakt osiągnięcia znacznego wieku przez testatora, rodzi refleksję, iż można się spodziewać w każdej chwili śmierci tej osoby, ale nie jest wystarczającą przesłanką do uznania skuteczności takiego rozrządzenia.

Stąd sąd dokonując oceny badanego przypadku sporządzenia testamentu szczególnego obowiązany jest uwzględnić wszystkie okoliczności temu towarzyszące, w tym również te, które wyłączały możliwość określonych zachowań testatora z uwagi na nagłość zdarzenia np. zawał serca i stan zdrowia, uzasadniający obawę jego rychłej śmierci.

Natomiast co do okoliczności szczególnych (pkt.2), lub okoliczności utrudniających (pkt.3), korzystając ze szczególnej formy testamentu należy brać pod uwagę, iż niecodzienne realia mogą wpłynąć na to czy i w jaki sposób sam spadkodawca się do tych zdarzeń przyczynił albo że pewne okoliczności pozostawały poza jego wpływem np. gdy wystąpiła powódź, nastąpiło przerwanie komunikacji, wystąpiła epidemia itd.

Zgodnie z linią orzecniczą Sądu Najwyższego w tezie uchwały z dnia 22 marca 1971 r. w sprawie III CZP 91/70 przyjętej w składzie 7 sędziów - będącej zasadą prawną, stwierdził, że „nieważność testamentu przewidzianego w art. 951 k.c. spowodowana niezachowaniem obowiązującego przepisu prawa może być uznana za okoliczność szczególną w rozumieniu przepisu 952 § 1 k.c., uzasadniającą potraktowanie oświadczenia woli złożonego przez spadkodawcę jako testamentu ustnego.”

Treść art. 951 oraz art. 952 k.c. jest następująca:

Art. 951 k.c. - § 1. Spadkodawca może sporządzić testament także w ten sposób, że w obecności dwóch świadków oświadczy swoją ostatnią wolę ustnie wobec wójta (burmistrza, prezydenta miasta), starosty, marszałka województwa, sekretarza powiatu albo gminy lub kierownika urzędu stanu cywilnego.

§ 2. Oświadczenie spadkodawcy spisuje się w protokole z podaniem daty jego sporządzenia. Protokół odczytuje się spadkodawcy w obecności świadków. Protokół powinien być podpisany przez spadkodawcę, przez osobę, wobec której wola została oświadczona, oraz przez świadków. Jeżeli spadkodawca nie może podpisać

protokołu, należy to zaznaczyć w protokole ze wskazaniem przyczyny braku podpisu.

§ 3. Osoby głuche lub nieme nie mogą sporządzić testamentu w sposób przewidziany w artykule niniejszym.

Art. 952 § 1 k.c. - Jeżeli istnieje obawa rychłej śmierci spadkodawcy albo jeżeli wskutek szczególnych okoliczności zachowanie zwykłej formy testamentu jest niemożliwe lub bardzo utrudnione, spadkodawca może oświadczyć ostatnią wolę ustnie przy jednoczesnej obecności co najmniej trzech świadków.

Okolicznością szczególną, uzasadniającą sporządzenie testamentu ustnego nie jest zgłoszenie się spadkodawcy do osoby nieuprawnionej do odebrania oświadczenia przy sporządzaniu testamentu allograficznego (urzędowego). Natomiast w sytuacji, w której podmiot uprawniony do przyjęcia takiego oświadczenia nie dopełnia innych formalności przewidzianych w art. 951, stanowi jedną z okoliczności szczególnych przewidzianych w art. 952 § 1. Okolicznością szczególną będzie przykładowo przyjęcie oświadczenia spadkodawcy przy testamencie allograficznym (urzędowym) przez sekretarza gminy, a więc osobę uprawnioną, ale skazanego za fałszywe zeznania, co pociąga za sobą skutek w postaci nieważności sporządzonego testamentu (art. 956 pkt 5 w zw. z art. 958). (J. Gudowski).

Testament allograficzny będący czynnością prawną dokonywany jest przez testatora ustnie. Zgodnie z art. 952 § 2 k.c. spadkodawca oświadcza swą ostatnią wolę ustnie. Co oznacza, że ma on wyraźnie stwierdzić, co i komu przeznaczają i to w obecności świadków. I to co najmniej trzech.

Świadków może być więcej bowiem przepis określa tylko minimalną ich liczbę. Nieważność testamentu zachodzi gdy ilość świadków jest przepisana ustawą lecz jeden z nich nie potrafi czytać i pisać. Każdy ze świadków zobowiązany jest wyrazić zgodę na występowanie w tej roli. Odmowa eliminuje możliwość odegrania takiej roli.

W postanowieniu z dnia 29 czerwca 2010 r. w sprawie III CSK 317/09, Sąd Najwyższy wyjaśnił, że osoba „odbierająca” oświadczenie spadkodawcy powinna być świadoma swej roli świadka sporządzenia testamentu przynajmniej w tym znaczeniu, że przez cały czas oświadczenia woli przez spadkodawcę koncentruje swą uwagę na odbieraniu i rejestrowaniu treści tego oświadczenia.

W doktrynie wskazuje się również, że dopuszczalne jest także niewerbalne wyrażanie woli przez testatora przy użyciu powszechnie przyjętych znaków i gestykulacji. Jednakże aby takie oświadczenie było skuteczne użyte znaki, gestykulacja i zachowanie spadkodawcy muszą zostać zrozumiane przez każdego ze świadków w sposób niebudzący wątpliwości. Podobnie gdy w grę wchodzi oświadczenie woli w innym języku. Skuteczność takiego testamentu warunkuje znajomość przez świadków języka, którym posługuje się testator składając oświadczenie woli.

Postanowienie Sądu Najwyższego w sprawie III CK 688/04, jednoznacznie wskazuje, że „świadkiem testamentu ustnego w rozumieniu art. 952 § 1 k.c. może być osoba, do której spadkodawca kieruje swoje oświadczenie woli, która jest obecna przy składaniu tego oświadczenia, jest

świadoma swojej roli świadka testamentu, gotowa do jej spełnienia i rozumie treść oświadczenia spadkodawcy. Wskazać należy jeszcze, że rolę świadka odgrywać może wyłącznie osoba, która do tej roli powołana została przez samego testatora.”

Przepisy kodeksu cywilnego przewidują dwa terminy i dwa sposoby stwierdzenia treści testamentu ustnego:

Jedna z osób - świadek albo osoba trzecia spisuje oświadczenie woli spadkodawcy przed upływem jednego roku od jego złożenia. Pismo musi zawierać informację na temat miejscowości i daty złożenia oświadczenia testatora oraz daty spisania testamentu, a także podpis spadkodawcy i dwóch lub wszystkich świadków. Podpisem według przepisów o testamencie szczególnym jest pełne imię i nazwisko zarówno spadkodawcy jak i świadków. Brak powoduje bezskuteczność stwierdzenia treści testamentu.

Gdyby treść testamentu nie została stwierdzona w powyższy sposób sąd może w terminie 6-ciu miesięcy od otwarcia spadku ustalić jego treść na podstawie zgodnych zeznań przynajmniej dwóch świadków.

Krzysztof Jankowski
Radca prawny

Komentarz:

Gudowski, Skowrońska – Bocian, Wierciński.